

Psykoanalys, feminism och politik Ett samtal med Juliet Mitchell

För nutida feminism är "frigörelse" och "förtryck" de begrepp som är mest tabu. På 60-talet använde vi dem som hypotetiska begrepp i brist på bättre. Det säger Juliet Mitchell i ett samtal om kvinnokamp från 60-talet till idag. TORIL MOI

Denna intervju gjordes i december 1993 när Juliet Mitchell besökte Cornell. Det året var också tjugoförstaårsjubileet av utgivningen av Mitchells banbrytande bok *Psychoanalysis and Feminism* (1974) [Svensk översättning: *Psykoanalys och feminism* (1977)]. Detta pionjärbete fortsätter att komma ut i nya upplagor och talar till nya generationer kvinnor, men det skrevs i en tid när feminismens analyser utgick ifrån en mycket annorlunda politisk situation. Samtalet som följer återvänder till temana i *Psykoanalys och feminism* – psykoanalys, feminism och politik – från ett samtida perspektiv.

TORIL MOI: Låt oss försöka situera dig som intellektuell. Kan du säga någonting om din familjebakgrund, din utbildning och din tidiga karriär före 1974?

JULIET MITCHELL: Du har sagt att Simone de Beauvoir tillhörde den första generation kvinnor som kunde förutsätta att de skulle ha tillgång till samma utbildning som männen.¹ Min mamma tillhörde samma generation, men inte samma samhällsklass; hon var den enda i sin familjekrets som fick högre utbildning; hennes äldre bror fick det inte.

TORIL MOI: Vilken slags utbildning hade hon?

JULIET MITCHELL: Hon var naturvetare. Hon hade en examen i botanik. Det fanns ingen feministisk organisation eller någon typ av rörelse på 40- och 50-talen när jag växte upp. Men hennes personliga stil var mycket feministisk... Hon var anarka-socialist. Jag gick i en progressiv samskola i London från tre och ett halvt års ålder till sjutton. [...] Jag fortsatte till Oxford, vilket var ganska ovanligt.

TORIL MOI: Och vad läste du?

JULIET MITCHELL: Jag läste engelska. Och sedan gick jag vidare till att undervisa i engelska på akademisk nivå.

TORIL MOI: Doktorerade du någonsin i engelska?

JULIET MITCHELL: Jag började. Jag bedrev forskarstudier vid Oxford [...] men efter ett år fick jag arbete som biträdande lektor vid Leeds universitet.

TORIL MOI: Flyttade du inte från Leeds till Reading rätt snart?

JULIET MITCHELL: Jo, jag tillbringade bara ett år i Leeds. Och sedan flyttade jag till Reading, där jag började på ännu en avhandling. Det var faktiskt av personliga skäl...

TORIL MOI: Vilket år gifte du dig?

JULIET MITCHELL: 1962.

TORIL MOI: Så du var förhållandevis ung.

JULIET MITCHELL: Ja, tjugoett.

TORIL MOI: Och hur länge varade äktenskapet?

JULIET MITCHELL: Formellt sett varade det länge, men i realiteten började vi separera efter omkring tre år.

TORIL MOI: Det är kanske relevant att påpeka att mannen du gifte dig med var Perry Anderson, en av de ledande intellektuella inom den tramväxande brittiska New Left. I min bok ägnar jag stort utrymme åt att diskutera vad Michèle le Doueff kallar det "erotisk-teoretiska" förhållandet mellan Beauvoir och Sartre. Det är en speciell sorts överföring, en

manöver genom vilken hon fick hans intellekt att representera fallisk makt för henne. I Beauvoirs fall fick det henne att undervärdera sin egen intellektuella förmåga så att hon blev helt övertygad om att hon saknade originell filosofisk begåvning. Upplevde du någonting av det här?

JULIET MITCHELL: Inte precis. Till slut blev jag tvungen att komma bort från hela New Left för att kunna börja tänka självständigt igen. Den var en sådan manlig New Left – men i början var det mycket spännande och utvecklande för mig. Jag lärde mig otroligt mycket med och av dem, i synnerhet med och av Perry, men också Tom Nairn, Ben Brewster och andra.

TORIL MOI: Ditt arbete utnyttjar styrkan hos brittiska New Left. *Psykoanalys och feminism* är en socialistisk bok – influensen från Althusser är uppenbar – men den är också en feministisk bok. Men du gjorde också något som ingen annan inom New Left gjorde vid den tiden, vilket var att återvända till Freud och att beskriva freudiansk psykoanalys som stöd i kampen för socialism. Hur situerar du din bok i förhållande till din egen intellektuella och politiska tradition?

JULIET MITCHELL: Det var en svår fråga. Vid tiden för boken var jag aktiv i kvinnorörelsen och inte längre aktiv i New Left. Jag slutade faktiskt vara aktiv efter att jag hade skrivit *Kvinnorna – den längsta revolutionen* år 1966. Vid det laget kände jag av olika personliga och politiska orsaker att jag inte längre skulle kunna tänka fritt om jag blev kvar i den miljön. [...] Jag började bli intresserad av psykoanalys när jag tänkte på hur jag skulle tänka om kvinnor. Vad som hände var, som vi talade om tidigare, att jag arbetade som lärare på universitetet fram till 1970. Jag hade ett kontrakt på och mycket stöd från Pantheon Books för vad som blev *Psykoanalys och feminism*. André

Schiffirin på Pantheon hade läst *Kvinnorna – den längsta revolutionen*, och hade träffat mig med David Cooper. Han bara skrev till mig och frågade om jag ville skriva en bok. Som förläggare gav han mig mycket stöd och jag skrev kontrakt på en bok om familjen, som jag trodde skulle komma att innehålla en hel del socialhistoria. Jag undervisade i engelska på universitetet i Reading, men höll samtidigt på med ett intensivt organisationsarbete inom kvinnorörelsen – en massa gräsrotsarbete, massor av medvetandehöjande grupper och historieggrupper. Jag var mycket aktiv och det tog all den tid jag skulle ha använt för undervisning i anspråk.

På den tiden var jag inte särskilt involverad på något direkt sätt med de kvinnor som fortfarande försökte behålla de starka banden till New Left och människorna som startade tidningar som *Black Dwarf* och *7 Days*. Det var inte alls så att jag var emot dem. Det var bara det att jag i det skedet var mer involverad i kvinnorörelsen. Men jag betraktade absolut mig själv – och slutade aldrig betrakta mig själv – som sprungen ur New Left. Jag var bara inte organisatoriskt ansluten. Men min ideologiska och politiska tillhörighet hade jag där.

Kring 1970 märkte jag, liksom du gjorde, att det är nästan omöjligt att skriva en bok om man inte har mer tid än akademiska lov. Så jag beslöt mig för att lämna akademisk undervisning och frilansa och se om jag kunde klara mig. Jag lämnade universitetsundervisningen vid jul 1970, tror jag. Jag skrev *Den nya kvinnorörelsen* [*Woman's Estate*] på fem veckor. Men när jag skrev den hade jag redan blivit intresserad av psykoanalys och hade publicerat kortare artiklar om Freud i kvinnorörelsetidskrifter som *Shrew*. Jag föreläste en hel del om Freud på de olika kvinnoforskningskurser som sattes

igång. På något vis blev boken om familjen *Psykoanalys och feminism*, och förläggaren hade inga invändningar. [...]

Jag har inte läst om den sedan jag skrev den, men förra året bad min engelske förläggare att jag skulle skriva ett nytt förord för att markera bokens tjugoförårsjubileum. Det var först då som jag insåg att under alla dessa år har människor pratat om psykoanalys och feminism men alla har glömt bort socialism. Så jag skrev ett förord där jag i princip frågar: Vad har hänt med socialismen? Socialismen var hela grundförutsättningen för boken. När Jane Gallop skrev sin artikel om det "och" som finns mellan psykoanalys och feminism, bortsåg hon fullständigt från det faktum att hela företeelsens kontext var socialismen.²

TORIL MOI: Ja, det är någonting som slagit mig också. Gallops artikel har några mycket eleganta vändningar, men den förefaller mig vara tämligen avpolitiserad. Det har att göra med att frågan om socialism har utelämnats och därigenom frågan om politisk förändring.

JULIET MITCHELL: Jag tror att den artikeln angav tonen för bokens mottagande i icke-socialistiska sammanhang.

TORIL MOI: Meningen med *Psykoanalys och feminism* var, och rätta mig om jag har fel, att visa att psykoanalysen kan vara fruktbar, till och med avgörande, i kampen för att förändra samhället. Men frågan om socialistisk samhällsomvandling tystades ner i den feministiska debatten när den debatten blev alltmer opolitisk eller avpolitiserad under 1980-talet. Då hade många feminister börjat bli så fascinerade av de mer intrikata delarna av psykoanalytisk teori att de glömde bort vad det övergripande projektet borde vara. Idag verkar vi vara tillbaka i utgångsläget. Människor som är politiskt engagerade för

den ena eller den andra saken är numera benägna att anse att psykoanalys bara rör individen och inte har någonting att göra med politiska projekt. Min fråga är då given: 1974 såg du psykoanalysen som ett viktigt stöd i kampen för att skapa ett socialistiskt samhälle. Vad anser du nu?

JULIET MITCHELL: På den tiden såg jag boken som en bok som sätter igång och inte som en som på något sätt säger sista ordet. Den var inte ett färdigt projekt; den var ett öppet projekt. Den ställde frågan om vi kunde använda psykoanalysen för att föra in feminismen i det socialistiska projektet. Det projektet var avsett att utgå därifrån.

TORIL MOI: Hur menade du att du gjorde det?

JULIET MITCHELL: På två sätt. Först genom insikten om könsskillnaden. Jag antar att det här leder tillbaka till dina frågor om min personliga historia: länge upplevde jag personligen aldrig könsskillnader som en social dynamik. När man slutligen upplever det blir man mycket intresserad av att försöka förstå varför könsskillnad skapar en konfliktodynamik i det sociala livet lika väl som i det personliga. Man måste komma ihåg att det här var inom sammanhanget "det personliga är det politiska". Vad vi i det fallet menade med "det personliga är det politiska" var att om det personliga blir det politiska, är könsskillnaden det avgörande momentet. Så det var en av drivkrafterna. Den andra var en aspekt som verkligen kommit bort: mitt intresse för antropologi – frågor om släktskap och så vidare, användningen av Lévi-Strauss i slutet av boken. Jag funderade på att avlägga examen i antropologi om jag inte kunde bli psykoanalytiker. Jag ville studera släktskap grundligare. På ett ganska naivt sätt försökte jag kartlägga klass utifrån släktskap, eller släktskap utifrån klass, på ett sätt som inte hade gjorts tidigare, som ett politiskt projekt.

[...] Återigen var det troligen fråga om personligt inflytande. När jag öppnade din bok – på första sidan diskuterar du andra intellektuella kvinnor som förebilder. Jag hörde Margaret Mead föreläsa när jag var tolv. Margaret Mead var mitt första riktigt viktiga exempel på en intellektuell kvinna. Jag hade inte tänkt på det förrän jag tittade i din bok.

Som jag sa var det en dubbel drivkraft: frågan om könsskillnad, vilken är dubbel i sig: jag ville undersöka både vad vi verkligen menar när vi säger att det personliga är politiskt, och var inom politiken vi kan situera könsskillnaden. Och sedan var det den mer allmänna redogörelsen för hur vi uttrycker släktskap och klass. I slutet av *Psykoanalys och feminism* försökte jag studera släktskap som en politisk struktur och inte bara som en social struktur. Slutet på *Psykoanalys och feminism* mynnar verkligen ut mot ett annat slags projekt. Den var inte alls avsedd som en slutpunkt. Det gäller användningen av Lacan i slutet lika väl som de Lévi-Strauss-inspirerade anmärkningarna om släktskap: de var fingervisningar om möjliga sätt att gå vidare med projektet.

TORIL MOI: Det märks tydligt att boken öppnade många nya vägar. Passionen i boken blir tydlig när du försvarar Freud mot hans kritiker.

JULIET MITCHELL: Alla sa att jag var hårdast mot kvinnorna.

TORIL MOI: Jag tycker det gäller för alla dina böcker. Du har alltid varit en mycket kritisk feminist. Det väcker ett starkt gensvar hos mig eftersom jag ser det som ett arv från New Left-traditionen i England. När jag skrev *Sexual/Textual Politics* var en av mina förebilder – fast det inte märks någonstans i själva boken – Perry Andersons *Considerations on Western Marxism*.³ Det är en marxist som gör en enastående kritik av marxismen uti-

från en position av solidaritet med rörelsen. För mig var *det* sättet att bli en politisk intellektuell, och det var den position jag försökte inta i min egen bok.

JULIET MITCHELL: Det är också precis vad *Psykoanalys och feminism* var avsedd att göra. Jag var så förvånad över reaktionen från kvinnor som hävdade att jag hade varit alltför negativ mot kvinnor. Jag var inte alls negativ mot dem. Jag gick i polemik, i den socialistiska polemikens tradition – det vill säga så som man resonerar om man är del av den traditionen. Energin kommer från polemiken inom gruppen.

TORIL MOI: Frågan om konflikt är avgörande här. I *The Rights and Wrongs of Women* har du ett mycket intressant förord (skrivet tillsammans med Ann Oakley), där du kritiserar idén om systerskap därför att den inte tillåter konflikter. Du har också kritiserat sociologiskt orienterade former av psykoanalys, i synnerhet de som bygger på objektrelations-teorin, just därför att de tenderar att skapa harmoniserande modeller av psyket. Och för mig är det dynamiska perspektivet den underbaraste aspekten av Freud, det faktum att han läser allt som konflikt. Den energi som kommer ur konflikter måste finnas; annars har man inget psyke.

JULIET MITCHELL: Jag tror inte man verkligen kan tänka utan konflikt.

TORIL MOI: Det finns ingen initiativkraft, det finns ingen energi, det finns inget projekt. Beauvoir är mycket intressant i det här avseendet eftersom hon också stötte bort en massa människor genom att hon var så benägen att ta konflikter.

JULIET MITCHELL: Det är förmodligen därför vi blev så förvånade när andra människor tittade på och sa: "Vad håller de på med?" Vi tog det bara för givet att vi skulle argumentera.

TORIL MOI: Jag känner igen mig själv här för jag blev också mycket förvånad över responsen på *Sexual/Textual Politics*. I Amerika blev jag på ett oförskämt sätt ställd till svars för att jag hade kritiserat andra kvinnor. Och jag hade faktiskt trott att det var nödvändigt för kvinnorörelsen att ha en intern debatt. På det sättet härrör min bok tydligt från den polemiska socialistiska traditionen i England. I en annorlunda kulturell kontext uppfattades det uppenbarligen mycket annorlunda. Det verkar som man bara kan ha en politisk linje om man kan acceptera konflikter. Hur ser du på den mycket starka tendensen inom feminismen att undanröja konflikter? Hur ser din analys av den ut?

JULIET MITCHELL: Jag tror att det delvis är kvinnors dilemma vad gäller aggression i förhållande till kvinnlighet – att man kan vara aggressiv mot samhället om man har en konfliktlös solidaritet med kvinnor, för att visa att kvinnor fortfarande kan vara snälla mot varandra. Det finns en önskan att inte exponera konflikter mellan kvinnor för en fientlig omgivning. I en mening sympatiserar jag helt med den önskan. Men jag tror att det är en fälla. Man kommer in i en återvändsgränd därför att vad den i själva verket gör är att anpassa sig till normer av förväntat kvinnligt beteende, vilka föreskriver att vi inte skall ha konflikter.

Frågan om kvinnor och aggression är en viktig fråga för hela det intellektuella arbetet. Kan man vara en kreativ, intellektuell kvinna om man inte har ett slags aggressivitet någonstans? Jag har fått enorm kritik inte bara från icke-feminister utan också från feminister för att jag är för aggressiv: Varför var jag så aggressiv i debatten med Enoch Powell på TV? – och så vidare. Det ligger någonting mer i detta som vi måste fundera på. Jag tror att det finns en förfärlig rädsla för rivalitet

bland kvinnor. Det är som om avundsjuka och rivalitet mellan kvinnor kommer att få fritt spelrum om man på minsta vis tillåter yttringar av oenighet eller konkurrens-tänkande, som om det skulle öppna portarna för något alltför kraftfullt, alltför djupt fientligt – rivalitet mellan systrar eller i mor-dotterrelationer. Det är ett självbevarande skydd också. På ett sätt finns inte tillräcklig tillit till kvinnors solidaritet för att folk ska kunna tro på att de kan argumentera mot en kvinna och ändå förbli feminister.

TORIL MOI: Vissa kvinnor hävdar att om en kvinna kritiserar andra kvinnor eller är oense med dem på något sätt, i synnerhet inom feminismen, då är hon "mansidentifierad." Detta har ofta sagts om Simone de Beauvoir, till exempel. Om du betraktar det utifrån ett psykoanalytiskt perspektiv, blir det begripligt då?

JULIET MITCHELL: Nej, därför att jag inte tror att kvinnor som argumenterar med kvinnor identifierar sig med män. Detta skulle förutsätta att den enda position en man kan inta är fientlighet mot kvinnor. (Faktiskt, nu när jag kommer att tänka på det – kanske, på något mycket djupt plan, är det så. Men det planet är inte det väsentliga här.) Numera är kvinnor som tar strid inte så oroliga för sin aggression mot andra kvinnor därför att de vet att de redan är solidariska med kvinnor. Jag tror att en del av problemet är att före kvinnorörelsen hade vi inga föreställningar om politisk strategi, så det fanns ingen tillit till att någon skulle veta när man *inte* skulle sätta sig i opposition eller argumentera mot varandra, likaväl som när man skulle göra det. Därför att det givetvis finns tillfällen när man inte har råd att visa upp inre motsättningar. Jag kan minnas kvinnorörelsekonferenser som vi organiserade... Det var en som sammanföll med en konferens för

kolgruvearbetare och på den tiden hade gruvarbetarna en djupt rotad fientlighet som märktes tydligt. Så småningom förändrades det när kvinnor blev viktiga och aktiva deltagare i stödet till gruvarbetarna i England, men på det här mycket tidiga stadiet fanns en stark antagonism mellan den delen av arbetarklassen och kvinnorörelsen. Jag anser att det skulle ha varit helt fel att visa upp antagonism mellan kvinnor i det speciella sammanhanget.

TORIL MOI: Här hör jag återigen ekon från den socialistiska New Left-traditionen, vilken av uppenbara orsaker hade bättre skolning i politiskt tänkande och mera politisk erfarenhet än vad kvinnorörelsen hade.

JULIET MITCHELL: Den hade hundra år av obruten tradition.

TORIL MOI: Av vad du säger nu kommer jag att tänka på ett av problemen för dagens feminism. Du har sagt att du upplever att feminismen har gjort enorma landvinningar under de senaste tjugo åren, men också förluster. Och en sak som gått förlorad är gräsrotsorganisationen. Jag undrar om inte det har att göra med brist på politisk erfarenhet, brist på politiska traditioner. Kanske feminismen reagerade så starkt mot varje etablerad form av politisk organisering att det i slutänden inte fanns några kvar.⁴

Jag skulle vilja ställa en sista fråga om det övergripande projektet *Psykoanalys och feminism*, där tanken är att psykoanalysen kan hjälpa oss att förstå kvinnoförtrycket bättre som en del av det sociala projektet och att vi därför skall inkludera psykoanalysen i vår strategi för social förändring. I slutet av boken poängterar du mycket starkare än jag sett dig göra senare att det undermedvetna kanske omfattar ideologi eller socialt betingade former av liv så att när kulturrevolutionen kommer, kommer den att för-

ändra det undermedvetna på ett grundläggande sätt. Vissa analytiker skulle finna den tanken helt fasansfull.

JULIET MITCHELL: Åh, absolut!

TORIL MOI: Så hur ser du på det nu? Vill du utveckla det? Anser du fortfarande att man kan förändra det undermedvetna på det sättet eller inte?

JULIET MITCHELL: Jag skrev det vid en tidpunkt då jag fortfarande var mycket influerad av Althusser's definition av ideologi som sättet man undermedvetet lever sig själv i världen. Jag var också intresserad av frågan om kulturrevolutionen och vad en sådan kunde innebära. Jag tror att jag vid den tiden i stor utsträckning ansåg att ideologi (i betydelsen sättet vi lever oss själva på) positionerade kvinnor i minst lika hög grad som vi var positionerade i det ekonomiska systemet. Med andra ord, man måste revidera den materialistiska analysen (enligt vilken ekonomin avgör var kvinnor positioneras ideologiskt). Man skulle bli tvungen att se det på ett mer balanserat sätt och tänka i banor av en fullständig interaktion mellan ideologi och ekonomisk situation. På ett sätt försökte jag undersöka om man kunde ta den ideologiska sfären, se den som något som man kunde relatera till det undermedvetna och sedan nästan göra en politisk ekonomi av ideologin som det undermedvetna. Vad anser jag om det nu? Man kan inte förändra sättet som det undermedvetna fungerar på. Uppenbarligen kan man inte förändra det undermedvetnas struktur. Men vad beträffar dess innehåll kan man tänka på den undermedvetna delen av egot. Och det är ett långsiktigt projekt som tar flera generationer. Det är en verkligt viktig fråga. [lång paus] Återigen tänker jag inte besvara den direkt, utan med ett annat problem: rörelser må komma och gå, men målsättningar gör det inte. En av de saker som

oroar mig när jag tänker på feminismen är att efter varje intensiv våg av politiskt organiserad feminism är det inte bara organisationen som tenderar att försvinna; det verkar också som vi inte längre är säkra på vår politiska målsättning eller som att den politiska målsättningen kollapsar till det självklara, till jämställdhet med män. För mig framstår föreställningen om jämställdhet med män inte som ett politiskt slutmål. Det är något icke-politiskt med det syftet.

TORIL MOI: I det du säger, vad menar du med "politisk"?

JULIET MITCHELL: Ja, förändrande. Anta att du skulle säga att jag vill se svarta människor jämställda med vita människor eller arbetarklassen jämställd med borgarklassen? Det är, ur en synvinkel, inte förändrande. Det är inte en förändring av den sociala strukturen, av samhällets struktur.

TORIL MOI: Varför inte?

JULIET MITCHELL: Om vi hade haft den här intervjun när du först föreslog det för sex månader sedan, skulle jag inte ha uppmärksammat socialismen och därigenom kommit att reflektera över dess frånvaro. Jag har bara börjat tänka på den igen under de senaste veckorna – fram till nu har jag själv alltid tagit den för given.

TORIL MOI: Den här intervjun kom till stånd för att Janice Radway och jag håller på att sammanställa ett specialnummer av *South Atlantic Quarterly*, vilket vi gett titeln "Materialist Feminism". För mig (jag kan inte tala helt för Jan), är det ett sätt att tala om kontinuiteten av vad som brukade kallas socialistisk eller marxistisk feminism. Men "socialistisk feminism" är egentligen inte ett meningsfullt uttryck på 1990-talet. Så min fråga blir snarare någonting i stil med "Vad innebär det att kalla sig materialistisk feminist på 1990-talet?" Vad som intresserar mig

är att undersöka vilken sorts feminist en socialistisk feminist är idag. I kapitel 7 i min bok om Beauvoir ställer jag frågan om hennes socialistiska feminism. Det kapitlet var oerhört svårt att skriva därför att jag var tvungen att arbeta mig igenom en position som skiljer sig mycket från dagens intellektuella och politiska klimat. Om jag framhärdat var det just därför att jag verkligen ville utröna hur ett socialistiskt-feministiskt utopia skulle se ut idag. Med det menar jag en vision av vad vi strävar efter – inte vad vi faktiskt får, utan visionen som präglar kampen. För utan en sådan vision har vi ingen politik.

JULIET MITCHELL: Genom att förankra vår politik i den målsättningen blir det kanske begripligt varför jag inte tycker att egalitarianismen (teorin att alla människor är lika) är en politisk målsättning. Om man tänker helt konkret på det säger den ingenting om hur förändring kan åstadkommas. Det finns ingen strategi eller program för förändring inom den; den är ett ideal, kanske som Freuds uppfattning om normalitet – ”en ideal fiktion” – en måttstock, inte en politisk målsättning. Man kan förstås diskutera det i Marx termer om att motverka den borgerliga uppfattningen om jämlikhet med det socialistiska behovsbegreppet. Men när vi talar om kvinnor och män är frågan mycket sammansatt. Att förflytta sig från jämlikhet till behov är – som i samtida feminism – att framhäva ”skillnad” som den politiska målsättningen. Men ”skillnad” tycks mig bara vara jämlikhetens andra sida – återigen, inte förändrande.

TORIL MOI: Så du menar att problemet med jämlikhetssträvanden är att det inte utgör ett politiskt program?

JULIET MITCHELL: Det är nästan en voluntarism; det är en önskan. Det är en önskeuppfyllelse som kan uppfyllas genom

särskilda lokala lagar. Det hör helt hemma inom – jag menar, jag är inte *emot* det – men det är ytterst en del av upplysningsfilosofin. Jag kanske vill situera det historiskt. Det är en del av strategin. På vilket sätt förändrar vi sociala förhållanden genom jämlikhetssträvanden, när den målsättningen i sig inte förändrar sociala förhållanden?

TORIL MOI: Menar du att det verkligen finns en politik som kan förändra det undermedvetna, men att blotta målet jämlikhet, hur hedervärdt det än är, inte kommer att förändra det personliga?

JULIET MITCHELL: Det kommer inte heller att förändra det sociala. Paradoxalt nog gör det också den politiska rörelsen till allt. Om jämlikhet är allt vi vill ha, blir den politiska rörelsen det allt överskuggande. Det gör inte det du kämpar för till huvudsaken; det gör rörelsen för feminismen, för kvinnor tillsammans, till det som ytterst räknas.

TORIL MOI: Så du vill göra en distinktion mellan rörelsen och rörelsens mål, eller målsättning.

JULIET MITCHELL: Ja.

TORIL MOI: Och upplever du att det finns en fara att man antingen gör rörelsen till något av en fetisch eller att rörelsen förvandlas till en självförevigande –

JULIET MITCHELL: När rörelsen blir själva saken, blir feminismen sitt eget mål. Det är problemet jag försöker visa på.

TORIL MOI: I min bok om Beauvoir hävdar jag att det verkligt viktiga med *Det andra könet* är att den påminner oss om att feminismens målsättning är att först avskaffa patriarkatet och sedan att avskaffa sig själv.

JULIET MITCHELL: Precis, och jag tror att vi har kört fast nu därför att feminismen har blivit sin egen slutpunkt. [...] En politik måste alltid vara medveten, men naturligtvis kommer den att vara påverkad av det undermedvetna. Så i

en mening måste vi alltid försöka bli så medvetna vi kan om de bestämmande faktorer som finns i vårt undermedvetna.

TORIL MOI: Är det där du ser psykoanalysens politiska slagkraft?

JULIET MITCHELL: Givetvis. Låt oss rent hypotetiskt förutsätta att det finns något i vår speciella "feministiska" beskaffenhet som gör oss obenägna att låta män vara beroende av oss. (Detta är anledningen till att jag vill studera vad feministerna som anslöt sig till rörelsen på 1960-talet hade gemensamt. Var det någonting i vår barndom som kunde ha gjort oss speciellt oförmögna att acceptera mäns beroende av oss? Vi var alla i ungefär samma ålder, så det är möjligt.) Den enda politiska handling man kan göra är att fråga sig om vi vill införliva det i vår politik eller inte.

TORIL MOI: Men står det oss fritt att göra det valet? Är det bara att göra det eller strunta i det?

JULIET MITCHELL: Om vi är medvetna om det kan det vara ett val. Vi skulle kunna säga: "Det här är en stötesten för mig personligen; ska den ingå i mitt politiska projekt eller ej?" När vi väl har upptäckt det hos oss själva har vi friheten att avgöra om detta bör vara del av ett feministiskt program, att säga att kvinnor inte accepterar mäns beroende.

TORIL MOI: Du inledde med att betona din önskan att utforska betydelsen av "det personliga är det politiska." Och nu säger du att vad psykoanalysen kan hjälpa feminister med är att inse när det personliga *bara* är det personliga.

JULIET MITCHELL: Det är precis rätt uppfattat. Och jag har alltid sagt att vi måste situera det personliga inom politiken. Att säga att det personliga är politiskt var viktigt därför att det i realiteten förde in en hel sfär i politiken som inte tidigare hade varit del av den. Nu är vår uppgift att säga att vi måste situera

det personliga och placera det inom det politiska. Att säga: *Detta kan vara vad som verkade bestämmande för oss personligen. Blir det en del av det politiska programmet eller förblir det bara där som det personliga?*

TORIL MOI: Enligt vilka kriterier kan vi avgöra det?

JULIET MITCHELL: Ja, det för oss tillbaka till att vi måste försäkra oss om att skapandet av en feministisk rörelse inte blir feminismens målsättning, att feminismen i sig själv har en målsättning. Och jag börjar åter fundera på Mary Wollstonecraft. Hon hade många politiska mål: inom utbildning, lagstiftning, sociala strukturer o.s.v. Men hon upplevde att det fanns ett område man inte skulle röra – någonting som var personligt. Faktum är att hon undantog den sexuella relationen från den feministiska politiken. Och jag började återigen fundera över vad som motiverade henne. Därför att vi i så hög grad har gjort det sexuella till det politiska. Kan det sexuella direkt översättas till politiskt handlingsprogram?

TORIL MOI: Finns det några nyutkomna feministiska texter som du tycker om? Om svaret är nej, varför tror du att det är så? Jag ställer den här frågan eftersom det för mig verkar som om feminismen befinner sig i ett besvärligt interregnum, i någon slags intellektuell knipa just nu. Först återuppstod kvinnorörelsen på 60-talet, sedan kom 70-talets enorma intellektuella explosion som ledde till mer avancerat teoretiskt arbete på 1980-talet, och därefter på det sena 1980-talet och det tidiga 1990-talet har "teori" blivit ett feministiskt tema i sig självt.

JULIET MITCHELL: Jag anser att några feministiska historiker fortfarande gör intressanta arbeten men de är inte särskilt väletablerade inom den akademiska världen, i varje fall inte i England. Jag tänker på personer

som Sally Alexander som håller på med en bok om subjektivitet i historien, under mellankrigstiden, liksom Catherine Hall. Många feminister gör mycket intressant och avancerat arbete – men det är inte längre så att det alltid handlar om feminism.

TORIL MOI: Jag har hittat en del intressant feministisk historia i Frankrike. En av de böcker som jag har tyckt mest om under de senaste åren är Michèle le Doeuffs *Hipparchia's Choice*. Det är en tankeväckande feministisk analys av kvinnors förhållande till filosofi och som inte begränsar sig till frågan om kvinnlighet. Du skriver någontans i *Psykoanalys och feminism* att i den patriarkala ordningen är kvinnor förtryckta i själva kvinnlighetens psykologi. Jag håller med om det och det är sant att kvinnlighet och sexualitet därigenom blir otroligt viktiga undersökningsfält för alla som är intresserade av att göra slut på patriarkalt förtryck. Men sedan en tid har jag haft en känsla av att det politiska syftet med sådana undersökningar har försvunnit från en hel del feministiska texter. Vart har uppfattningen att förtryck och frigörelse utgör det övergripande feministiska perspektivet tagit vägen? Jag anser fortfarande att vad vi än gör som feminister bör det uttryckligen vara kopplat till en analys av vad som är förtryck och vad som är sättet att få slut på det. Anledningen till att en hel del nutida feministiskt arbete tycks mig övertoretiserat [theoreticist] är att den dimensionen saknas.

JULIET MITCHELL: Faktiskt, begreppen "frigörelse" och "förtryck" –

TORIL MOI: – De är de två begrepp som är mest tabu just nu –

JULIET MITCHELL: På 1960-talet visste vi att de var paraplytermer som behövde definieras och som behövde analyseras mer i sig själva, men vi var tvungna att använda dem som hy-

potetiska begrepp i brist på bättre. Vad som hände var att ingenting ersatte dem. De blev egentligen inte mer utvecklade eller omarbetade till sofistikerade politiska termer; de blev bara tabu.

TORIL MOI: "Frigörelse" och "förtryck" blev plötsligt likställda: *båda* termerna blev tabu. På något sätt kom de att stå för upplysningshumanism, kanske genom att de kom att omfattas av Foucaults kritik av den "repressiva hypotesen", vilken förefaller mig handla om någonting helt annat. Och i den mån feminister på 70-talet deltog i kritiken av humanismen, upplevde vi självklart att det var rätt att kritisera vissa föreställningar om frigörelse (till exempel om en sedan länge förlorad "autenticitet" eller en i grunden förtryckt "naturlig sexualitet" eller vad det nu kan ha varit). *Psykoanalys och feminism* lyckas bra med att visa hur hopplösa föreställningar om en "förtryckt" sexualitet som bara väntar på att få blomma ut i frihet är. Men de *politiska* innebörderna av begreppet "frigörelse" (i motsats till sådana *individuella* innebörder) blev dragna över samma kam. Det hela framställdes som en del av något slags liberalt, humanistiskt projekt. På den tiden ville socialister förstås prata om exploatering, inte förtryck.

JULIET MITCHELL: Bland kvinnorna i New Left var det just för att vi visste att vi inte kunde använda "exploatering" annat än i ett klassammanhang som vi introducerade "förtryck".

TORIL MOI: Precis. Jag kommer ihåg det.

JULIET MITCHELL: Det infördes därför att "exploatering" inte var den rätta beteckningen.

TORIL MOI: Det var så vitt jag minns för att "exploatering" betecknade sättet som kapitalismen berövar arbetaren mervärdet av hans arbete. Detta var knappast ett funktionellt

sätt att beteckna kvinnors förhållande till patriarkatet.

JULIET MITCHELL: Det stämmer. Kvinnoförtryck är inte i samma sfär.

TORIL MOI: I din föreläsning på Cornell (december 1993) riktade du en stark appell till feminister att engagera sig i den nuvarande politiska situationen i Ryssland, i det forna Jugoslavien och Bosnien. Människor som hörde dig måste ha slagits av den starka känsla du lade in det. Men de kan också ha undrat vad psykoanalysen kan göra, vad feminismen kan göra i sådana situationer.

JULIET MITCHELL: Ja, jag vet. Det är otroligt att feminister kan anse att kvinnor inte bör ta del av kunskapen om och kampen emot vad som händer (fascismens framväxt, till exempel). Det är precis som att behandla feminis- men som om det bara handlar om kvinnlighet, som om kvinnor inte har någon plats i andra politiska –

TORIL MOI: I samhällsordningen?

JULIET MITCHELL: Det stämmer. Det är att föra tillbaka kvinnor till ”kvinnans ställning”. Det är som om feminism har blivit kvinnlighet.

TORIL MOI: Så ytterst kan feminismen inte bara gälla kvinnor?

JULIET MITCHELL: Nej. Den måste omfatta allt. Det måste finnas kvinnor som agerar som kvinnor i den allmänna politiska kampen likaväl som i kvinnokampen – vi måste vara där som feminister. Om vi inte är det är det liktydigt med att säga att fascism, krig och så vidare inte påverkar kvinnor; att det inte finns några kvinnor på Balkan, i före detta Sovjetunionen o.s.v., och det är också att hävda att kvinnor bara kan ha ett sekteristiskt intresse.

TORIL MOI: Om du menar att feminismens mening är att göra kvinnor – som kvinnor – del av *varje* politisk kamp, då återförenar du

dig med Simone de Beauvoir. Enligt henne är kvinnor förtryckta därför att de är uteslutna från det universella. Vad skulle det betyda om feminismens målsättning var –

JULIET MITCHELL: – att acceptera uteslutningen?

TORIL MOI: Naturligtvis kan vi inte acceptera att bli uteslutna. Det kan vi aldrig göra. Alternativen är att hävda att feminismens målsättning måste vara att förändra det universella så att det blir *verkligt* universellt. Och det innebär att föra in kvinnor i –

JULIET MITCHELL: – i det universella, att ta vår plats i det universella, vilket innebär att vi måste beakta fascismens framväxt i Europa och Ryssland.

TORIL MOI: Beauvoir talar om det i *Det andra könet*. Hon säger att när kvinnor inte tillåts bära det universellas bördor, kan de heller inte förväntas bry sig om vad som händer där.

JULIET MITCHELL: Jag håller med om det.

TORIL MOI: Ja, så där ja. Vi slutar i perfekt samförstånd.

Översättning: Karin Lindeqvist

Tidigare publicerad i *The South Atlantic Quarterly* 93:4, hösten 1994, © Duke University Press. Denna version är något förkortad

NOTER

Redaktörerna för *The South Atlantic Quarterly* skulle vilja tacka Jennifer Doyle för hennes utmärkta och effektiva transkription av denna intervju.

1. Simone de Beauvoir föddes 1908. Juliet Mitchell hänvisar till de inledande sidorna i Toril Moi, *Simone de Beauvoir: The Making of an Intellectual Woman* (1994, Blackwell). [Sv. övers. *Simone de Beauvoir: Hur man skapar en kvinnlig intellektuell* (1996) Brutus Östlings bokförlag].

2. Jane Gallop, "Psychoanalysis and Feminism," *Feminism and Psychoanalysis: The Daughter's Seduction* (1982, Cornell University Press).
3. Toril Moi, *Sexual/Textual Politics: Feminist Literary Theory* (1985, Routledge, Chapman & Hall); Perry Anderson, *Considerations on Western Marxism* (1976, NLB) [Sv. övers. *Om den västerländska marxismen* (1984) Arkiv]
4. Sandrine Garcias artikel i samma nummer av SAQ berör just denna fråga. Hon diskuterar den franska kvinnorörelsens nedgång och fall och analyserar de inneboende svårigheterna i varje försök att institutionalisera kvinnorörelsen likaväl som de inneboende svårigheterna med bristen på institutionalisering.
5. Exemplet med en man som är beroende av en kvinna kommer från Mitchells föreläsning vid Cornell University den 17 december 1993. Mitchell hänvisade till en anmärkning av hennes handledande analytiker, Enid Balint, vars arbete hon redigerat (se Appendix). Vid ett tillfälle hade Mitchell frågat Balint: "Vad är en feminist?" Och Balint hade svarat: "En feminist är en kvinna som inte tycker om att ha någon som är beroende av henne."

APPENDIX

ETT URVAL AV JULIET MITCHELLS ARBETEN

- Woman's Estate* (1971) Penguin. [Sv. övers. *Den nya kvinnorörelsen* (1972) PAN/Norstedt]
- Psychoanalysis and Feminism* (1974) Pantheon. [Sv. övers. *Psykoanalys och feminism* (1977) Gidlund]
- Women: The Longest Revolution. Essays in Feminism, Literature and Psychoanalysis* (1984) Virago. [Denna volym innehåller den banbrytande socialistisk-feministiska essän "Women: The Longest Revolution" först publicerad i *New Left Review* 1966. Sv. övers. *Kvinnorna – den längsta revolutionen* (1969) Zenit]
- The Rights and Wrongs of Women* (1976) Juliet Mitchell & Ann Oakley (red.) Penguin.
- Feminine Sexuality: Jacques Lacan and L'Ecole Freudienne* (1982) Juliet Mitchell & Jacqueline Rose (red.) Macmillan.
- The Selected Melanie Klein* (1986) Juliet Mitchell (red.) Penguin.
- What is Feminism?* (1986) Juliet Mitchell & Ann Oakley (red.) Blackwell.
- ENID BALINT (1993) *Before I was I: Psychoanalysis and the Imagination*, Juliet Mitchell och Michael Parsons (red.) Free Association.